

Naš kmečki dom.

„Domoljubova“ priloga za naše
gospodarje, gospodinje in dekleta.

:: Za naše ::
gospodarje.

Slovenski živinorejci v Pincgavu.

Ker je tvoja naloga, »Domoljub«, in tvoje veliko veselje, da preromaš največ slovenske zemlje ter se ne bojiš ne hribov, ne jarkov, zato bodi tako prijazen in razodeni svojim številnim bravcem, kaj so videli in česa so se naučili in tudi, kaj so kupili slovenski živinorejci letošnje spomladi v kravjeslavnem Pincgavu na Solnograškem.

Deželni odbor, ki je začel — ne le čuti ti, kakor so nekdanj trdili — ampak v resnici delati za kmeta, je povabil živinorejske zadruga, naj se udeleže nakupa plemenske živine v Pincgavu pod vodstvom gospoda nadzornika Legvarta. Klic ni bil samo glas pjiočega . . . Bele nedelje zvečer je oddrhalo 18 naprednih živinorejcev skozi predor v Korotan in dalje — dalje v črno noč.

Od vseh vetrov in iz vseh stanov smo se sešli. Čudna družba, kaj ne? O, ne čudna — ampak lepa družba — vsa vneta za iste namene. Zato se je razvilo tekem prve ure skupne vožnje že najboljši prijateljstvo, ki se je čedalje bolj razvijalo in utrjalo. Bratovsko smo si delili ostanke velikonočnih potic in krač, moževali in kramljali pa solili pogovore o gospodarstvu često z iskrenimi dovtipi, da se je kar kresalo. Pozno po polnoči so omagali najboljši govorniki — in čakali po kotih, po klopih — nekateri celo na policah pod stropom belega dne.

Ker je vozni red kazal, da pridemo opoldne v Celje ob jezeru (Zell am See), smo naročili kosilo v hotelu po brzojavu. Toda ta šmentani brzojav nas je pošteno potegnili za nos. Ko stopimo v Celju na solnograška tla ter hitimo proti gostilni — nas sicer veleprijazno sprejmo — toda kosila ni bilo. Mi se začudimo — želodec jezno zagodrnjajo in kriče o brzojavki. Gostilničar nam resnično prinese brzojavni list in pokaže, da je res naročeno kosilo — pa le za enega moža! Brzojav je

menda potoma izgubil osmico — sedemnajsterim po snedel kosilo. Kaj sedaj? — »Trenotek potrpljenja — prosim« — je hitel prijazni oštir. »Vse se bo dobilo.« Zares! Pol ure je minilo, in v sobo so začele romati iz kuhinje jedi vsake vrste — da kljub izgubljeni osmici nismo lačni nastopili pot

v Pincgav.

Po obedu smo zasedli tesni vagonček ozkotirne železnice, ki vodi od Celja v pincgavsko dolino. Vsi smo se radovedni tiščali k oknom. Zakaj ta dolina je pač tista, katera naš je zvalila na pot, to je prava zibelka čiste pincgavske pasme — mati naših gorenjskih cik. Kakšna je torej ta dolina?

Dolga je 56 kilometrov, široka pa ponekodi komaj dva do tri kilometre. Kar je v dolini ravnine — ni prijazna in tudi ni kaj prida rodovitna. Po sredi se pretaka mala reka, ki pa spreminja dolino na mnogih krajih v pusto močvirje. Zato je že mnogo te reke uravnane, ponekodi jo pa sedaj uravnavajo in obzidavajo strugo. Prav zato je malo njiv v dolini, in travniki so neokusni, močvirni. Vsa moč in rodovitnost te doline je po bregovih in gorah od desni in levi strani. To je pa resnično svet, ki je ustvarjen za živinorejo. Po najnižjih brežinah se razprostirajo travniki in njive. Sredi njiv pa se dvigajo zelo prijazni kmečki domovi. Skoro vsi so leseni. Vsaka hiša pa ima ob prvem nadstropju lesen hodnik, nekatera celo dva. Podobno so narejene nekatere stare hiše po Gorenjskem. Zato se ti zdi od daleč, kakor bi bile same gosposke vile za letovičarje. Značilno za one kraje je pa to, da je prav malo vasi, kakor pri nas. Le pri farnih cerkvah je več poslopij skupaj. Sicer pa domuje vsak kmet zase. Krog in krog hiše — je vse njegovo: V bližini njive in travniki, nad hišo slabše košenine, nad temi gozd — sama črnina, listnatega drevja je malo — za gozdom se dviga prva — nizka planina, in nad to še druga za najbolj vroče poletje. Zares vzorno ustvarjen svet za živinorejo. Ker je torej skoro vsako posestvo tako zaokroženo, zato je značilno to, da ima vsaka hiša na strehi majhen stolpič, v katerem visi zvon — da vabi družino k jedi. Gospodinji ni treba nositi težkih jerbasesv k oddaljenim parcelam kakor pri nas. Ko dokuha, potegne za vrvi, in zvon pokliče vse iz njiv in hlevov

in travnikov domov h kosilu, k južini, ti večerji. Poseben vtis so napravili na nas — plotovi — brez mere in števila. Vsak posestnik ima svoje zemljišče razdeljeno na parcele — nekake ogradi — ki so obdane s plotom iz klanega lesa. Čemu to? bi prašali. Ali bi se kovali cekini, ko bi imeli les teh plotov mi na Kranjskem! In še nekaj. Sredi vsake take ograje — pa male svisli, snenik, za spravljanje mrve. Krog večjega doma je kar cela vas teh lesenih kolib. Par streljajev od doma — svisli — na levo in desno. Tudi to nam ni šlo v glavo. In vendar imajo vse te priprave mnogo koristnih namenov, kar smo kasneje zvedeli.

Ko smo po dolgotrajni vožnji — dolgočasna za nas ni bila, dasi vozi pincgavska železnica tako, da brez skrbi lahko pije bratovščino z našo kamniško — dospeli v Gozd (Wald), smo v ponedeljek zvečer ob 7. veseli zapustili tesne vagone. Dospeli smo do cilja.

Večer v Gozdu (Wald).

Ko smo odložili prtijago in si izbrafi sobe, ki so zelo snažno opremljene za letovičarje in hribolazce, smo se zbrali v prostorni gostilniški sobi.

Ko sem vstopil, je bila miza za vratmi zasedena s Pincgavci. Nekdo je godel na citre in vmes so peli dobre volje fantje. Ker sem nekdanj sam drgnil ob to citrarsko pleče, me je nekoliko bolj zanimal ta tamkaj narodni inštrument. Zato sem se približal mizi in pozdravil. Vsi so mi napivali, in eden se je v imenu vseh obtožil, da so včeraj potegnili plačo — in imajo zato danes plavo! Kar se nekdo — sivobrad je že bil — obrne do mene in me ogovori »po poljanski«. Zveselil sem se ga — rojaka — in si mislil: Slovenca pa zares dobiš povsodi. Pravil mi je, da se je tu že udomačil in postal ter skoro jezika pozabil. Ali ene kranjske žalostne navade ni pozabil. Žehital ga je bolj kot drugi — na jeziku se mu je poznalo, in z bratcem alkoholom objeta glava mu je kmalu težka zlezla na mizo, kjer je krepko zasmrčal. Prav kakor pristen kranjski »plavponedeljkar«!

Pri večerji nam je naznanil gostilničar in kmet — ima 120 govedi — da pride nekaj gospodarjev iz okolice, ki imajo živino na prodaj.

Zares so prišli. Pomešam se mednje, da bi poizvedel, kako gospodarijo. Zakaj

ti plotovi in svisli mi niso šli iz glave. Predno pa obrazložim ta moj pogovor, naj še omenim nekaj družega. Ker sem sam hud tobakar, me je zanimalo tudi to, da v Pingavu vse kadi — in sicer fajfo. Na poti, na vlaku, v gostilni — vse fajfo — mlado in staro. Pri nas se pa spakuje vsak s cigaretami in smodkami! Da bi jih slana! Na vlaku sem videl tudi mladega, zelo elegantno oblečenega župnika, ki je pušil dolgo porcelanko. Kaj pa na Kranjskem? Če bi jo, postavim, sorski župnik primahal v Ljubljano s svojo »ta jagrsko« v ustih, bi bil gotovo v nevarnosti, da ga ne vjemo in ne odpeljejo dol pod Ljubljano, kjer bi mu poskusili plombirati zmehčeno pamet. Oj ti ljubezniva moda, kakšni sužnji moramo biti!

Obdelovanje polja in travnikov.

Ko sem se pridružil ondotnim domačinom, sem se zapletel takoj v pogovor s še dokaj mladim posestnikom, suhljatega obraza, pa modrih in premetenih oči. Pobaral ga najprej, koliko ima živine.

»Letos bolj malo, ker sem moral nekaj sena kupiti. Imam samo dva in sedemdeset glav!«

Tristo jasnih, si mislim, potem smo mi na Kranjskem komaj revni bajtarji. Razodel mu pa tega nisem. V tujini mora človek bahati, da ne spravi domovine ob kredit.

»Koliko imate pa potem hlapcev in dekel?«

»Tri hlapce in dve dekli. Pa imam še do deset konj in kakih dvajset do trideset prešičev!«

»Pa domačih seveda še nekaj za delo?«

»No, sam delam, žena gospodinji in suha, in enega fantka še imamo, enega je pa žrebec ubil.«

Torej tako malo ob tolikem številu!

Kasneje sem se še prepričal, da je resnično za 80 do 100 govedi in še nekaj konj — zadosti treh hlapcev. Ženske nimajo razen pri prešičih redno nič posla pri živini. Prvi hlapec — nekak oskrbnik, katerega nazivajo molzač, ima tudi lepo plačo: 600 kron na leto! Zato je pa tudi več umne živinorejce. On ima vso skrb in odgovornost za teleta, molznice; vé pomagati pri boleznih, molze sam — kar je gotovo edino pravilno. Naših fantov je pa sram iti z žetarom v hlev! Da se krava čisto in pravilno izmolze, je treba močne — moške roke! Ko bi se naši fantje sramovali žganja in se postavljali rajši kot izborni živinorejci — tudi molzači, bi bilo boljše v deželi!

Kaj polagajo živini?

Seno — samo seno — in nič družega. Rezanice ne poznajo. Le mladi teletki dobe včasih na mrvo nekoliko vode, katera je namešana z otrobi ali slabo moko. Zato je tudi mnogo manj dela pri krmljenju. Kdaj bi bilo narezano za toliko živine? — Čas, kdaj krmijo, je zelo različen. Nekateri trikrat, drugi le dvakrat; ta posestnik mi je pravil, da redno začno krmiti ob 3. zjutraj, ob 10. dopoldne in popoldne ob 3. Vsak dan pa gre vsa živina, ob snegu in burji — vseeno — iz hleva na vodo. Med tem se hlevi prezračijo, živina se pregiblje in razskače, kar je zelo potrebno. Za-

101

nimalo me je, koliko posestva ima tak kmetiški veljak, da preredi 80 glav govedi, 8 konj in 20 do 30 prešičev. Razodel mi je mož, da ima 20 oralov obdelane zemlje, 100 oralov gozda in 1000 oralov planine. Poglavitna razlika med nami in Pingavci je pri obdelovanju zemlje. Pri njem ni nobene njive ali pa nobenega travnika, kakor hočete. Na vsakih pet let — tako si razdeli — pride na vrsto ena parcela, da se preorje. Tisto peto leto seje rž ali pšenico, nato pusti parcelo, da se zaladina — in je štiri leta travnik. Na ta način ima za žito vedno spočito zemljo — travnike pa vedno prerahljane, da pride mrtva prst na vrh in postane rodovitna. Poglavitna stvar je pa seveda gnoj. Pingavski kmet nič ne dela razlike med travnikom in njivo. Oba sta vsako leto enako gnojena. Zato pa pridelava izvrstno krmo in na primeroma malem prostoru — zelo veliko. Pri nas se je že mnogo predavalo o umetnih travnikih — koliko centov bi se dobilo izborne klaje na enem oralu. Pingavec pa že ima same umetne travnike! Koliko imamo pri nas v hribih košenin — cele bregove!

Prav takšne razmere, kakor gori. Pa koliko se nakosi? Dostikrat jo bije kosec od zore do mraka — pa bi na večer skoro vse bilke, kar jih je nalovil, v košu nesel domov. Ali se to izplača? Da bi bila petina take parcele gnojna, bi nakosil v samem jutru mnogo več in izborne klaje. Torej gnoj in zopet gnoj — in gnojnica. Koliko tisočakov izmehčemo za umetna gnojila, tistih kron pa nimamo nikoli, da bi napravili gnojnice jame in porabili to, kar je najboljšo — kar nam uide iz hleva — namreč gnojnica.

Pa še nekaj. Pingavec ne gnoji samo doma, on gnoji tudi planine! Kako? Na planini iztrebi lepši prostor in ga ogradi. S tem ga je izpremenil v travnik. Pastirji morajo travo pokositi in seno spraviti v svisli. Tako delajo pri nas Gorenjci na rovtih — pozimi pa seno zvlačijo v dolino — bi mislili, kaj ne? Ne boš. Pingavec si drugače pomaga. Ko začne briti po planinah burja in frčati prve snežinke, gre vsa breja in molzna živina domov. En hlapec pa ostane z jalovino na planini. Zapre jo v hlev — in krmí pridelano seno. Tako ima dvojni dobiček: Ni mu treba sena vlačiti v dolino — živina pa naredi gnoj, katerega pastir izvažna na planinski travnik. Še-le tedaj, ko je skoro vse seno pokrmiljeno — po božiču, pred pustom — prigazijo mladi biki, junice in voliči s planine domov. Nekaj sena pa puste za pomlad, da imajo molznice in teliči priboljšek ob vremenskih nezgodah — če par dni zapade sneg planino. Tudi zato mora ostati seno, da v slučaju predebelega snega brez skrbi nekaj tednov bivanje na planini podaljšajo.

Svisli in plotovi.

Sedaj mi je bilo tudi jasno, čemu toliko kolih in plotov. Pingavec po vseh travnikih pase. Ker se pa travniki menjavajo z njivami, zato so vse parcele ograjene. Živina ne more s stravnika na njivo — tudi ne more križema hoditi in malo popasti, vse pa ponesnažiti. V eno ogrado zapre živino in se brez pastirja lahko pase

ves dan. Tja se goni tako dolgo, da h travnik čisto popasen, potem šele pride druga parcela na vrsto. Tudi lahko kosi pašo. Molznicam odkaže bolj zlahtno parcelo, jalovce pa požene v bregove na slabšo pašo. — Kakor že omenjeno je, sredi vsake ograje koliba za seno, svisli, kakor pri nas v gorah. Razlika je le ta, so gori tramovi zelo na redko zloženi — velike špranje so med posameznimi hloidi. Čemu to? Pingavcu se zdi škoda časa, da bi ob največjem delu nakladal in razkladal na voz seno. Pokosi ga, raztroji — in pusti. Morda ga enkrat obrne — pa ne vselej. Nato ga zmeče v svisli. Če je bilo vreme ugodno, je seno suho, sicer je pa še vse vlažno — in se mora sušiti v svislih, kjer ga prepihava od vseh strani veter. Zato smo videli po hlevih mnogo plesnive krme, pa kljub temu suhe. Hlapec je tako krmo pretresel, da se je izkudila plesen — in živina je žrla z veseljem. Iz svisli pa vozijo krmo pozimi v hleve, ko nimajo družega posla. S tem prištedijo poleti čas in delavske moči. In še ena je: S tem se zavarujejo proti požaru. Če bi takemu kmetu pogorcla vsa krma, kaj bi? Na ta način mu pa ne more zgoreti zlepa več, nego ene svisli, ali kar jo je slučajno domov pripeljal. To bi bile glavne poteze o obdelovanju na Pingavskem. Vsa sta in važnost dela se posvečuje živinoreji — in zato seveda tudi ne njivam, marveč travnikom.

Kako ravnajo z živino.

Zelo važno se mi zdi, da povdarim prav posebno način blagega ravnanja z živino. Pingavec dobro vé, da mu tisočaki padajo le iz hleva v žep. Zato pa tudi živino čišla in ljubi. Gori živina ne pozna batine in biča, ampak božajočo roko. Gospodar in hlapec se pogovarjata z njo, jo pohvalita, pokarata — udarita jo pa ne. Zato je pa živina tako krotka in človeku zaupljiva. Koliko bikov smo videli! Pa ne eden in imel železnega obroča v nosu, kar je pri nas splošna navada. Pri nas ženejo bika trije, štirje na vse načine zveznega in otvezenega. Tam ga žene eden — navadno neotvezenega — ali gre celo za njim kakor kužek. Morda so redke izjeme, da je kaka žival huda.

Je pa nekaj, kar daje pravi pečat kmetu Pingavcu: On je ponosen, da je kmet. Pa niso vsi veliki kmetje: so mnogo manjših — z 10 kravami — pa do največjega, ki jih ima 400 in po 20 konj. Tega velikana kravogojca sem videl. Kako priprosto možina, v domače oblečen — s pipo v ustih! In vendar ga spoštuje tudi meščan in tržan. Nazivajo tam sploh te ljudi po mestu, po boljših gostilnah vedno z naslovom: gospod kmet. V Ljubljani ima pa naslov »kmet« redno tako čast, da bi lahko tožil, kdor dobi od mestne gospode tak naslov. Naj se tudi pri nas s tem, ko zaplodimo pravo pingavsko pasmo, preseli semkaj spoštovanje do kmetiškega stanu, kakor je v Pingavu. Kako na Kranjskem — sam sem dostikrat čul — kak nafrfan tvorničar, rudar, obrtnik govori o kmetu! In vendar je v resnici kmet gospod — delavci po tvornicah so pa moderni sužnji.

Posnemanja vreden je Pingavec tudi v tem, da še ni zavrzel narodne noše. Tam velja še jerhovina in hodnik! Tudi ženske se nosijo ob slovesnostih — narodno: Črn klobuček, na okrajkih uvezen z zlatimi planikami, krog njega zlat mot-voz z zlatimi cofi. Lase pa spete s srebrnimi in zlatimi sponami, v katere so vdeleni kamenčki — prav lično delo. Gotovo se podeduje od roda do roda.

Bil sem tudi v hišah. V kuhinjah velikanska štedilna ognjišča, sobe silno snažne, ljudje gostoljubni in prijazni — pa delavni. Gospodar in gospodinja največjih posestev vselej prva na nogah. Takisto otroci — sinovi in hčere. Videli smo dek-le, ki bo imela 60.000 dote. Kako vam dela! Je ni sram hleva, kuhinje in polja! Kaj pa slovenske neveste s tako »težo«? Sam vrag ji ne zmala več pravih muštrov za oblieko — in njeno delo — redno prazno igračkanje. Pojd', Sloven'c, se gor učit'!

Kaj se je kupilo?

Zadruge kot take in nekateri zadržniki so kupili 14 lepih bikov in 6 krasnih krav. Vsak bik stane povprečno 553 kron, krava pa 560 kron. Splošno se sodi, da je bil nakup zelo ugoden in srečen. Seveda so cene visoke. Toda če pomislimo, da se vzame kmetu izmed 100 krav najlepša iz hleva, je pač ne bo dal za par sto kron! In plemenska živina je gotovo dražja! Domačini, ki so videli prignane krave, so vse križem govorili: Jaz moram tudi eno tako imeti. Seveda nekaj se pa vedno tvega pri taki kupčiji. Pot je dolga — in ta ali ona žival lahko kaj oboli — zlasti, ker se kupujejo redno breje krave. Iz tega pa sledi

resna beseda vladi.

Par tednov pred nami je srbska vlada nakupila 20 vagonov živine, da jo za malo ceno odda dobrim živinorejcem in tako pomaga kmetu. Ta naj bo vzgled naši slavni vladi — deželni in cesarsko kraljevi! Je bridko za kmeta, če riskira 600 kron. Ako mu pade tako draga živina, kaj potem? Taka rana se ne zaceli v enem letu! Zato naj visoka vlada to uvažuje, naj naši poslanci krepko zavihnejo rokave in zahtevajo odločno pomoči za živinorejce. Kaj bi se poznalo vladi, ako vrže nekaj tisočakov vsako leto za nakup krav plemenit in jih odstopi za znižano ceno onim živinorejcem, ki so sami že dokaj žrtvovali v to? Koliko kmetov bi se vpo-gumilo in nakupilo tako krasno živino. V desetih letih pa moramo imeti najkrasnejši izbor lepe živine, po katero bi hodili južni Slovani — k bratom, ne pa k tujcem! Vse zadruge so tudi enoglasno sklenile, da tozadevno prošnjo odpošljejo de-zelnemu odboru.

S'ovo.

Kot neznanci — vsaj po večini — smo se sešli — kot dobri prijatelji smo se ločili vsi potovavci v Pingav. Ni ga bilo, ki bi mu bilo žal denarja, truda in časa, ki ga je porabil na tem potovanju. Mnogokaj smo videli, se marsičesa naučili — tudi predaval je gospod nadzornik Legvart — in celo veselja smo imeli zadosti. Može so rekli, da ni svatovščine, kamor bi rajši

šli, kakor še na tako potovanje. Ločili smo se — segli si v roke in se razkropili po domovini. Ali nekaj skupnega smo odnesli seboj: Navdušenje za napredno živinorejstvo in okrepljeno zaupanje sami v sebe. In edino le to nas bo dvignilo, bo rešilo kmetiški stan. Kdor ne zaupa več vase, zanjga že poganja veja, na katero bo obesil svojo bodočnost. Res je, da je dolžnost dežele in države, naj se enkrat vendar spomni z delom tudi kmeta. Ali ta deželna in državna pomoč — je pač le opora — to je tretja noga, je palica, da bolj brezskrbno zastavi kmet nogo — naprej in kvišku. Prvi pogoj pa je: Ne zaničujmo se sami. Kdor zaničuje se sam, — podlaga je tujčevi peti! Ljubimo mater zemljo — iz katere so naše kosti in mišice — v katero se zopet povrnemo — s telesom. Vsaka tvornica lahko propade nenadoma in drugo jutro imamo na stotine beračev, ki morajo v svet s trebuchom za kruhom. Zemlja pa ni nikdar tako uporna, da bi nam ničesar ne dala. Zato jo spoštujemo in ne bežimo nepotrebno z rodne grude. Naj sinovi in hčere slovenske zemlje izprevidijo, da je še vedno kmetiški stan — časten stan; da je delo v svežem zraku pod milim nebom najprijetnejše in najbolj zdravo. Zato pa nazaj h grudi — kdor le more; nazaj na rodno zemljo — nazaj k domači hrani — in slovenski rod bo zopet rod junakov — ne pa blelih, omahujočih, v tvornicah in po mestih in — po žganju zastrupljenih senc. Dobra je industrija in potrebna — toda tudi brez nje se živi — brez zemlje pa nikdar!

Ta zavest in to prepričanje naj se zaseje in zaplodi po zadrugah — ter razraste širom domovine in preko nje. Kmet naj se zdrami in naj se zavé grozne moči, katera je v njem — v stebri in temelju države. Ta zavest naj rodi železen obroč edinstva — in edinstvo bo kmeta dvignilo tja gori, kjer je njegov sedež — ne v prahu zamučevanja in bede, ampak na stolu spoštovanja in blagostanja. V to pomagaj Bog — in naše delo. **F. S. Finžgar.**

Beton.

III. Jasli.

Pri tlakanju hlevov s cementom, kar sem opisal v zadnjem »Kmečkem domu«, pridejo vselej na vrsto tudi jasli.

Kakšne naj naredim jasli? tako se vprašuje gospodar, ko popravlja svoj hlev. Ugiblje, ali bi delal jasli lesene ali betonirane.

Kaj bom jaz svetoval? Da je tu mogoče prav svetovati, je treba dobro premisliti razmere pri vaši hiši. Če ste pri vas bolj z delom preobloženi, da se pri živini ne morete veliko muditi; tedaj nikari jasli betonirati, ampak lesene napravite. Betonirane jasli je treba vselej, kadar je živina pojedla, dobro pomesti; najmanj pa se morajo vsak dan gotovo temeljito osnažiti. Če ste pa pridni in natančni in za živino skrbni, potem pa naredite jasli iz betona. Če živino napajate

zunaj hleva in jej z večine suho krmo pokladate, tedaj naj bodo jasli lesene. Ako pa dajete živini mokro parjeno krmo mešano z otrobi ali moko ali prsino, tedaj kaže jasli betonirati. Kajti ostanki mokre krme v lesenih jaslih zalezajo v špranje, tam skisajo ali splesnijo, se pokvarijo in postanejo živini škodljivi. Zato naj bi se jasli po vsakem krmljenju do čistega pometle, da ne ostane v njih stara krma.

Jasli so v hlevu zelo važna reč, zato morajo biti pravilno narejene. Slabe jasli so v hlevu velika potrata. Živina se pri njih muči, razmetava dan za dnevom krmo in tako se vsak dan gospodarju godi škoda.

Kaj pa je ceneje, lesene ali betonirane jasli? Za enkrat so lesene še vedno ceneje, a ne veliko, kajti les se danes povsod lahko in dobro proda. Pomisliti pa je treba, da lesene jasli le nekaj let trajajo in je treba zopet novih; betonirane pa popolnoma okamene, če so iz portlanda. Če si jih naredil dobro, ne boš doživel tistega časa, da bi jih bilo treba popravljati. Zato so splošno betonirane jasli veliko cenejše in boljše kakor lesene.

1. Prvi pogoj pri jaslih je čistost in snaga. Narejene naj bodo torej tako, da se lahko in hitro osnažijo. Ko je živina pojedla, tedaj stopiš v jasli, ostanke krme pometeš po celih jaslih in na koncu jaslij jih zmečeš ven. To delo je v par minutah storjeno, za zdravje živine pa je silno važno.

2. Jasli naj ne bodo previsoke. Koli-krat se vidi po naših hlevih uboga teleta, kako se stegujejo in si vrat davé, ker ne dosežejo krme v previsokih jaslih. Vsak dan najmanj trikrat se mora uboga žival mučiti, da se najé. Posebno nevarne pa so visoke jasli za žrebeta; vrat se mu skrivi, križ se mu vlektne in noge se mu pokvarijo.

3. Cele jasli naj bodo lepo zaokrožene, posebno jaslovnica, na katero živine vrat naslanja in dno jaslij. Ostrih robov naj pri jaslih nikjer ne bo. Jaz bi jasli tako-le betoniral: Napravil bi dvojni beton, prvega v razmerju 1 : 5 : 7; ta bi bil za podlago in zbiti ga je pod nameravanimi jaslimi kakih 15 cm na debelo. Precej nato pa bi zmešal beton 1 : 3, to je eno mero portlanda in tri mere presejanega ostrega peska. Iz tega betona bi se pa naredilo v jaslih 5 cm močno dno. Dno v jaslih največ trpi, zato mora biti iz močnega betona.

4. Jasli naj bodo tako narejene, da jih živina ne bo onesnažila in da ne bo mogla vanje stopati.

5. Jasli naj bodo tako narejene, da vsako živinče dobi svoj del krme. Če sta vola pri skupni krmi, eden bolj počasen in lišpav, drugi pa požrešen, tedaj bo vsak dan drugi okradel svojega tovariša. Če pa imaš jasli tako narejene, da vsako živinče svojo porcijo dobi, tedaj ne bo nikdar na škodi tista žival, ki bolj počasi žre. Prepričaj se pa tudi takoj, kedaj je kako živinče bolno, ker ni svoje krme pojedlo.

6. Skoraj vsak gospodar je nevoljen, kadar vidi, kako živina krmo na tla meče in pohodi. To se godi po mnogih hle-

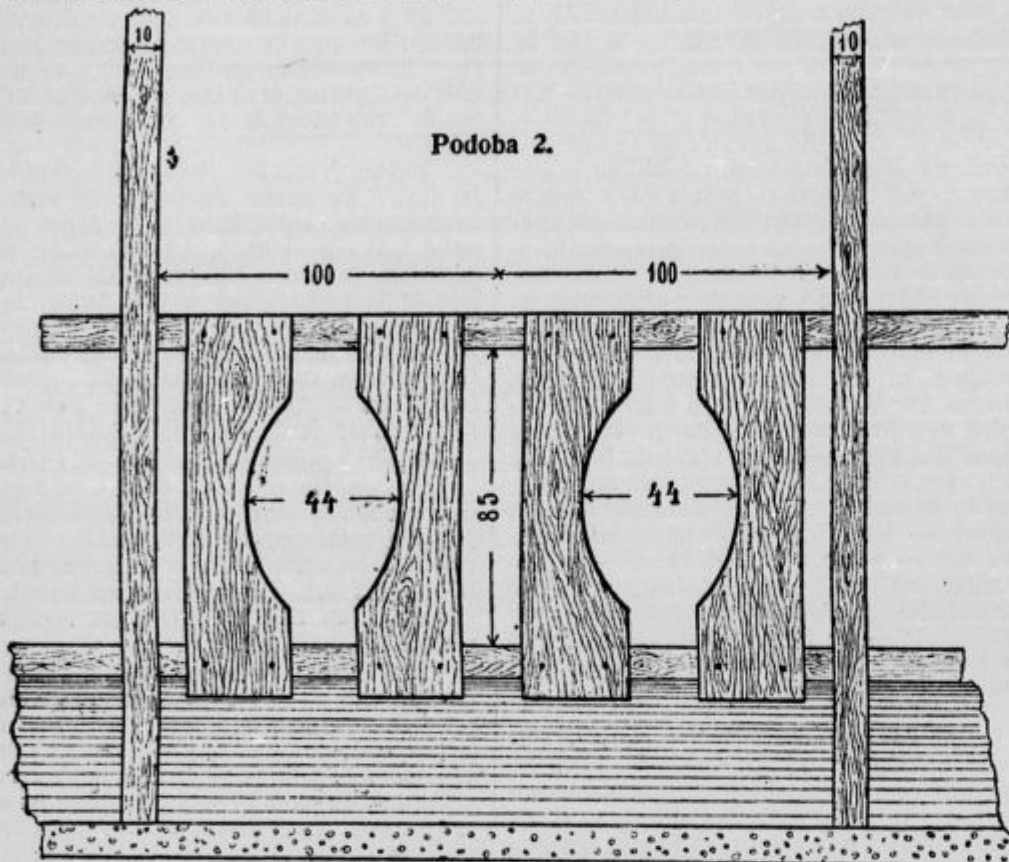
vih dan za dnevom. Koliko krme se na ta način uniči samo v enem letu! Jasli naj bodo torej tudi tako narejene, da bo živini nemogoče, krmo razmetavati.

Videl sem že veliko vrst jaslí, preprostih in dragocenih. Najbolj pripravne za naše kranjske razmere se mi še zde jasli, kakoršne je na Štajerskem priporočil deželni odbor. Podoba teh jaslí podajem tu čitateljem »Kmečkega doma«.

briči, in sicer poldrug meter od tal, ali 85 cm od vrha jaslovnice. Na ta tramiček zgoraj in na jaslovnico zdolej se pribijejo deske. Na pod. 2 je videti, kako naj bodo te deske izrezane, da bo iz njih narejena 44 cm široka podolgasta odprtina, skozi katero sega žival v jasli po krmo.

Kakšen namen ima ta naprava?

1. Vsaka glava bo jedla le svojo krmo in ne bo pri sosedu kradla. Poglej zgo-

Podoba 2.

Pod. 1 kaže jasli v prerezu ali s konca. Tu se vidi, da je dno jaslí samo 20 cm od tal. To je primerna višina za majhno in veliko živino. Pa boš rekel: To je pa vendar prenizko, žival se mora vedno doli držati. Še veliko bolje je za žival, če je iz nizkih jaslí. Najbolj naravno krmljenje je na paši in tam ima žival krmo čisto na tleh. Dno jaslí je lepo zaokroženo, nikjer nobenega ostrega kota. Take jasli se kaj lahko in hitro očistí; brezova metla je dobra za to. Tudi široke so toliko, da lahko vanje stopi tisti, ki jih pometa.

Sprednja stena jaslí je visoka 35 cm, tu čez sega žival v jasli. Zgornji del (jaslovnica) je lesen in zaokrožen. Pri jaslíh naj ne bodo nikjer ostri robovi, sicer bi se žival ob nje odrgnila ali celo ranila. Tolika ali morda še kak centimeter večja globočina jaslí je za to potrebna, ker se poklada živini tudi dolga nerazrezana krma.

Ob jaslovnici stoji po konci smrekov ali še bolje mecesnov stebriček, ki je zgoraj uprt v strop. Močan naj bo kakih deset centimetrov na kvadrat. Tak stebriček je med vsakim drugim živinčetom. Ti nosijo lesen oboj, kakor ga kaže pod. 2.

V pokončne stebričke se vdela počez tramiček istotako močan, kakor ste-

raj 5. lastnost dobrih jaslí.

2. Živali pri takih jaslíh ne bodo mogle nikdar krme razmetavati in po tleh ž njo stlati.

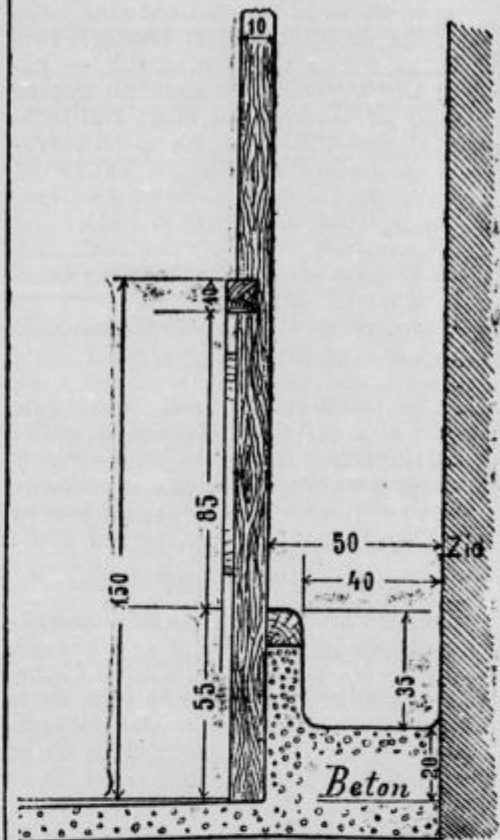
Pri tem oboju ni treba desk na gosto pribiti, da po jaslíh ne bo pretemno. Pri takih jaslíh seveda popolnoma odpadejo gare. Jih tudi prav nič škoda ni, kajti ravno gare so vzrok, da ima toliko naše živine upognjene hrbte.

Koliko prostora naj ima vsaka goved na širjavo? Kar ga ima navadna goved več kakor en meter, je potrata. Če jej damo več prostora, se bo vrtela sem in tje, se bo vstopila počez in onesnažila vso stajo notri do jaslí. Če pa živina stoji bolj na gosto, tedaj je gnoj le po spodnjem delu staje in snaženje hleva je lahko. Pojdi pogledat hleve po kmetijskih šolah in vzornih posestvih in videl boš povsod, da stoji goveja živina veliko bolj na gosto, kakor po naših hlevih.

To sem na tem mestu zato povedal, da si vsak gospodar prostor razdeli, kadar hlev napravi ali popravi in dela jasli take, kakoršne sem zgoraj popisal.

Ta vrsta jaslí je za naše razmere kaj pripravna. Napravijo se po ceni in popolnoma ustrezajo svojemu namenu.

Podoba 1.

Razgled po Avstrijskem.

IV. Tirolska.

Ko je Napoleon, sin preprostega laškega advokata, strl francosko prekucijo in premagal najmočnejše armade v Evropi, so se ga bali kralji in cesarji. Oholi Prusi so se vdajali kakor zajci, Angležem je huda predla, ker niso mogli prodajati svojega blaga. Najbolj srčno se je vojskovala še naša armada, ki je pri Aspernu prvič premagala doslej nezmagljivega Napoleona. Ko so se vsi tresli pred mogočnim cesarjem, ki je bil v resnici eden prvih vojskovodij in izmed največjih mož, kar jih je kdaj na svetu živelo, se je vzdignil priprost tirolski kmet Andrej Hofer za svojo domovino in cesarja Frana. Zbral je svoje rojake-kmete, ki so kakor vihar pridrli na Bavarce in Francoze in jih prisilili, da so morali po vročih bojih zapustiti deželo l. 1809. Priprosti gostilničar in konjski prekupec je postal c. kr. komandant. Toda moč njegova je opešala, izdan je bil sovražnikom in 20. februarja l. 1810 v Mantovi ustreljen. Rojaki so mu ohranili hvaležen spomin. Skoro v vsaki hiši je njegova slika. V Inomostu kažejo njegovo obleko, orožje in kanone, katere je vzel sovražniku. V dvorni cerkvi pa ima svoj grob, kakoršnega razen cesarja Maksa nima nobeden v deželi. Letos, ob stoletnici slavnih zmag, bodo Tirolci praznovali spomin tega in vseh junakov, ki so se takrat proslavili s svojo neustraše-

nostjo. Saj ima skoro vsaka vasica v spominu svojega domačina, ki se je takrat odlikoval. Zato si hočemo danes to lepo in verno deželo ogledati, da bomo tirolsko veselje bolje razumeli.

Tirolska meri 26682 Mm², torej je precej večja, kakor Kranjska. Najvišje gore v cesarstvu imajo tam. Veliko je višjih kot Triglav. Ortler ima 3902 m višine, drugi imajo 3000—3600 m. Cela nepregledna vrsta gorskih vrhov, ki jih pokriva večni sneg, ki se menda še nikoli ni stopil. Severni in srednji del dežele je prav hribovit. Visoke in ozke dolinice se vijejo med gorami. Kjer ni posebno ugodno za polje, dajejo dobro pašo za plemenško živino. Divje lepi so posebno Dolomiti, ki mejijo Laško in Avstrijsko ob izviru naše Drave. Skoro čisto goli so in strmi, da je turistu težko gori prilesti. Čudno je tudi, da tako visoko še pšenica raste. Pri nas ne raste navadno v višini čez 800 m. Pusta dolina (Pustertal) ima 1100 m in raste tam še najlepša pšenica. Kmetje gori v hribih nad Pusto dolino, ki tako ponosno doli gledajo na grobove Slovencev, so v višini do 1400 m in še tam sem videl pšenico. Najvišje vasi so 18—2000 m nad morjem. Severni del je gorat in mrzel, v južnem je pa popolno laško podnebje kakor v naši Gorici. Zima je prav mila, da se hodijo tja zdraviti posebno ječni in slabokrvni, za katere je pa v zadnjem času Egipt objubljena dežela, kjer pozimi marsikaterega ozdravijo, čeprav so zdravniki nad njim že križ naredili. V laških Tirolah je v tem oziru prav na dobrem glasu Meran. Mnogo slovenskih duhovnikov si je v tamošnjem millem zraku utrdilo svoje zdravje.

Prebivalcev ima Tirolska 981.949, med temi je 373.905 Lahov, ki pa niso tako nerodni in sitni, kakor naši v Primorju, kar je čisto naravno. Naši so nasledniki Benečanov, ki so bili vedno zviti trgovci, ki so iskali med našim ljudstvom le veliko dobička, in privravnani neodrešenci iz kraljestva. Na Tirolskem je pa domače prebivalstvo laško, ki že več kakor tisoč let tam prebiva. To so ostanki Keltov, raznih Germanov in drugih narodnosti, kateri so se navzeli že od Rimcev jezika in navad. Z Nemci, ki imajo večino v deželi, se seveda posebno ne zastopijo. Le v zadnjem času, ko so v laškem in nemškem delu zmagale krščanske ljudske stranke, se obrača na boljše. Na Tirolskem je tudi 465 Slovencev. Po veri so skoro sami katoliki, le nekaj tisoč je protestantov, ki hočejo povsod imeti svoje cerkve. Ljudstvo je globoko verno, splošno boljše, kakor pri nas. Povsod sem videl lepe, prostorne cerkve, res prave umetnine. Za cerkev Tirolci vedno radi dajo. Da se navadijo otroci biti pobožni pri maši, imajo povsod spredaj majhne klopice s klečalniki, kjer ima vsak svoj prostor odločen, da jih duhovnik lažje nadzoruje. Navadno je tudi veliko možkih v cerkvi. V mnogih farah ni pet možkih, ki bi ne šli več kot dvakrat na leto k obhajilu. Seveda so v nekaterih krajih tudi razvade in napake. Duhovniki se posebno pritožujejo čez tužce, ki so jim za-

nesli mnogo nerodnega in pokvarili mladino.

Gospodarske razmere so prav ugodne. Polja imajo prav malo, le pet odstotkov vse površine in 67% travnikov. Veliko je pašnikov in planin, 31,3%; nerodovitnega sveta je 18,5%, kar ni veliko, ker je povsod skoro sama gora. Največ pridelajo rži, pšenice in koruze, ovs le malo. Pridelek vina cenijo na 918.400 hl, gotovo velika množina, katero pa Tirolci večinoma doma popijejo. Pokusil sem na več krajih vino, ki ima prav dober, dasi nekoliko grenak okus. Temu vinu pa, ki se pri nas prodaja pod imenom tirolsko, ni bilo nič podobno. Prišle so mi lude misli, da je marsikatero naših tirolskih vin dobilo iz bližnjih studencev svojo mokrotu. — Nekoliko izkopljejo tudi premoga, prav veliko pa soli.

Glavni dohodek daje seveda živinoreja. Po zadnjem ljudskem štetju so imeli na Tirolskem 486.040 goved, 20.292 konj, 82.752 prešičev, 184.503 ovac, 104.708 koz in 621.203 perutnine. Če se oziramo na velikost dežele in število prebivalstva, izmed katerega se peča velika večina s kmetijstvom, vidimo, da imajo primeroma precej manj živine kakor pri nas, razen koz in ovac. Slednje morajo imeti v goratih in posebno pustih krajih, kjer goveje živine ne morejo imeti. Koze imajo pa poletni tudi za mleko doma, ko ženejo krave daleč od doma v planine. Naši Bohinjci imajo poletni tudi večinoma le koze doma, ko se krave pasejo po visokih planinah, da je le kaj belega za kavo, katero imajo tudi gori radi.

Število govedi ni posebno veliko, vendar je tirolska živina najlepša v cesarstvu. V deželi so tri pasme: pincgavska, inodolska in simodolska. Na Vorarlberškem imajo še drugo domačo sivo živino, ki se odlikuje z lepo rastjo in dobro mlečnostjo. Korist živinorejskih zadrug so v zadnjih letih prav živo spoznali. L. 1905 je bilo že 38 takih zadrug, 697 nadzorovanih hlevov in 1398 krav, pri katerih so natančno zmerili dano mleko. L. 1906 46 zadrug, 801 hlev, 1561 nadzorovanih krav. Leta 1907 53 zadrug, 931 hlevov in 1773 krav. L. 1908 že 78 zadrug, 1135 nadzorovanih hlevov in 2142 nadzorovanih krav. Tu se vidi veliko zanimanje ljudstva za napredek. Tužcu, ki pride živino kupovat, pokažejo kontrolne knjige, ki so najboljše priporočilo in on ve, da ne bo goljufan, če tudi drago plača.

Prav zanimivi so tudi podatki o mlečnosti posameznih pasem. Za mleko po tamošnjih podatkih je najslabša pincgavska. V najboljši zadrugi s to živino v Vindš-Matrei je imela povprečno ena krava 2448 l mleka na leto. Najslabša zadruga pa na eno kravo povprečno 1458 l. Za najboljši mlečno se je izkazala vlani, kakor tudi vedno poprej, domača gornjo inodolska pasma. V zadrugi Jögl je dala vsaka krava povprečno 3555 l mleka l. 1908. Najslabša zadruga s to pasmo v Stamsu je dobiča povprečno 2050 l mleka od ene krave. Simodolke so v sredi. Pincgavske molzejo navadno 283 dni, inodolske 298 dni. Pincgavske cenijo gori bolj za meso. Splošno je seveda težje soditi o posamez-

nih pasmah, ker so lahko popolnoma različne razmere glede krmljenja in paše.

Vspeh tirolske živinoreje se kaže najlepše v množini mleka, ki je prišlo lani v mlekarn. Pri nas imamo 253.000 glav goveje živine in nekaj čez 70 mlekarn, ki imajo zdaj do 14 milijonov litrov mleka. Na Tirolskem malo več živine in 807 mlekarn, in še na Vorarlberškem 519 mlekarn in planin, ki so imele l. 1907 89.548.839 l mleka. Tu se najboljše vidi, kako smo mi še daleč. Seveda si ne delajo toliko sitnosti, kakor pri nas. Izmed vseh mlekarn in sirarn na Tirolskem in Vorarlberškem so le štiri registrirane. Kmetje si napravijo čisto po domače. Gospodarji ene vasi se združijo, napravijo hišico, kupijo orodje, plačajo delavce in si skupiček razdele. Nevarnosti ni nobene. Če se blago slabše proda, dobijo društveniki manj, če se boljše proda, dobijo več. Rezervnega zaklada ne nabirajo, saj so sami s svojim premoženjem rezervni zaklad, ki plačajo, kar je treba napraviti. Na Vorarlberškem je razlika v tem, da imajo večinoma po švicarskem vzoru posamezni podjetniki mlekarnarne v najemu. Spomladi se najemnik zmenji z ljudmi, kako jim bo mleko plačeval. Zdaj mora pa sam gledati, kako bo shajal. Za mlečne odpadke si nabavijo veliko število prešičev, kar se jim prav dobro izplača. — Prvi način prostega združevanja je vpeljal v Bohinju župnik Mesar iz Bohinjske Bistrice, ki je najcenejši in najboljši. Edina slaba njegová stran je nerazumnost ljudi, ki preveč skoparijo pri potrebnih popravilih in premalo gledajo na res dobre delavce, vsled česar je blago veliko slabše. Škoda znaša vsako leto več tisoč kron.

Na stotisoč kron dobe Tirolci za plemenško živino, kar skoro še enkrat toliko vrže, kakor živina za meso. Bomo morali tudi po tirolskem zgledu svojo živinorejo izboljšati.

Na dunajsko vlado so Tirolci hudi, čeprav imajo cesarja prav radi. Praviijo, da jih je zanemarila. Skozi celo deželo peljeta dve progi in čna počez, da ljudje s težavo prodajo svoje izdelke. Na severni pelje le ena železnica v Nemčijo in ena pri bodenskem jezeru, ki pa za Tirolsko že dosti ne poseni. To so porabili Bavarci, ki so skoro k vsaki tirolski dolinici na bavarski meji skoro prav do Tirolske izdelali svoje železnice in ves promet nase potegnili. Te železnice, ki so kakor polipi iztegnjeni proti deželi, imajo glavni dobiček od tirolskega napredka. Gospodje na Dunaju so gledali le na severne dežele in tako zanemarili nujne potrebe drugih krajev. Pri nas je ravno isto.

Rajfajznovk imajo na Tirolskem še malo. Večinoma poslujejo hranilnice v mestih in trgih. Duhovni imajo do sedaj še veliko socialnega dela. Število duhovnikov je prav veliko. Na Kranjskem štejemo pol milijona ljudi. Škofija ima 444 duhovnikov v pastirstvu, 134 redovnikov, 14 tujih, 51 vpokojenih, 16 kanonikov in škofa, skupno 722 duhovnikov. Na Tirolskem ima škofija Briksen 439.000 vernikov, toda 879 svetnih duhovnikov in 580 redovnikov, skupno 1459 duhovnikov. Škofija Trident ima 602.500 vernikov ter

1072 svetnih, 453 redovnih, skupno 1525 duhovnikov. Če ima fara le par sto duš, sta gotovo župnik in kaplan. Mnogo fara ima le okoli 100—200 duš. Nekdaj so podučevali v ljudskih šolah frančiškani. Liberalna večina v deželni zboru jim je šole vzela in nakopala deželi več stotisoč kron nepotrebnih stroškov. Učitelji so večinoma dobri, ki pridejo redno z otroci k službi božji. V šoli imajo v vseh razredih po tri ure krščanskega nauka na teden. Odtod tudi ona globoka vernost ljudstva, ki se kaže skoro pri vsakem koraku. Tirolci so prvi na celim svetu posvetili v hudih vojskih časih že l. 1796. svojo deželo presv. Srcu. Takrat so hotele razne razsvetljene glave to pobožnost popolno zatreti. Ukazali so lepo podobo Srca Jezusovega v vsučilišču pobeliti. Zastonj so se pritoževali katoliški in cele družbe. Šele na soglasni sklep in odločno zahtevo celega deželnega zbora so se morali vdati in presv. Srce zopet naslikati. ... to podoba je bilo 25. septembra imenovanega leta zbrano na tisoče ljudstva vseh stanov, ki so se po svečani devetdnevni izročili v imenu cele dežele presv. Srcu, da bi izprosili blagoslova cesarskemu orožju in deželi Tirolski.

Ko so prišli l. 1805 Francozi in Bavarci v deželo, so hoteli to pobožnost zatreti. 24. maja 1809, pred krvavo bitko pri reki Isel, je zbral Andrej Hofer svoje zveste Tirolce in prosil duhovnika Jožefa Alber, naj navduši njegove ljudi. Duhovnik je govoril o sv. vojski za Boga, domovino in Avstrijo. Opomnil je vse, naj si pred spopadom s sovražnikom očistijo svojo vest. Tedaj vzdigne Andrej Hofer svoje oči in svoje roke ter priseže, da bodo praznovali po Tirolski dan Srca Jezusovega kakor praznik. Nato je pisal svojim tovarišem po dolinah: Ljubi bratje! Jutri je zadnji napad za Boga, cesarja in drago domovino. Bavarce hočemo s pomočjo Matere božje vjeti ali pa pobiti. Zato smo se posvetili presv. Srcu. Pridite nam pomagati. Če pa hočete biti bolj pametni, kakor božja previdnost, bomo pa brez vas opravili. Andrej Hofer, Oberkommandant. — Drugi dan je bila krvava bitka. Bavarci so zbežali pred kmeti, kolikor so jih noge nesle. Tirolci so pa izpolnili in že izpolnujejo svojo obljubo presv. Srcu.

Ta dežela pa vzbuja Slovincu tudi žalostne spomine. Ob Dravi drdra zdaj železnica skozi Pusto dolino v srce Tirolske. Po tej poti so šli nekdanji Slovenci ter zasedli in obljudili bližnje kraje. Vsa imena kažejo, da je tu prebival nekdanji naš rod. L. 772. je ustanovil bavarski vojvoda Tasilo samostan v Inihen, ki naj bi v okolici spreobračal Slovence k veri Križanega. Od koroške meje je Inihen oddaljen kakor Lesce od Ljubljane. Od tam so vneti menihi prižigali luči svete vere po Koroškem in Gorenjskem. Imena teh apostofov so pozabljena. Gotovo je pa ravno zaradi tega dela dal cesar Henrik II. leta 1002 Bled in vso okolico briksenškim škofom. Odtod ima Koroška Bela za farne patrone Ingenicina in Albuina, patrone iste škofije. Le v teh krajih poznajo tudi škofa misijonarja sv. Valentina, 7. jan. Še zdaj imajo Bohinjci navado vsako četrto leto

poslati znaten dar samostanu v Inihen, kakor pravijo za maše. V resnici se porabi denar za olepšave res krasne stare cerkve. »Povejte vašim ljudem,« je rekel prošt Walther pred štirimi leti pisavcu, »da je njih denar prav dobro porabljen.« Bohinjci pravijo, da so bili po nasvetu meniha iz Inihna, ko so obljubili praznovati tri srede, rešeni v 18. stoletju hudega črva ki je na polju vse uničil. Cerkev sv. Duha je še zdaj cerkev obljube.

Naši bratje na Tirolskem so legli k počitku. Ob njih grobovih ni več slišati slovenske govornice. Le imena gora, dolin in vasi še pričajo, da so tu najsrčnejši Slovenci nekdanj orali ledino. Nemški naval se pa bliža s svojo silo vedno bolj v srce slovenske zemlje. Toda dobri Tirolci nam ne bodo sile delali, saj v njih deželi naših bratov ni več.

Hudo je pa tudi Slovincu, ko bere, koliko učnih pripomočkov imajo v deželi. Tirolska ima eno univerzo, 16 bogoslovnice, 10 gimnazij, 3 realke, 3 pripravnice, trgovsko akademijo, državno tovarno, dve umetnorokodelski šoli in obrtni muzej. V vsaki cerkvi in v vsakem muzeju se tudi vidi, kako se je ljudstvo že od nekdanj zanimalo za lepe podobe in lepe slike. Imeli so plemstvo, ki je čutilo z narodom in ga podpiralo, za nas ni imel nobeden srca. V zadnjem času pa vsaj v združništvu bolj napredujemo, kakor drugi.

A. Ob'ak.

O snagi.

Svoj čas je izrekel nek učenjak besede, da se mora izobraženost kakega naroda soditi po tem, koliko porabi mila: mi pa bi rekli, da se more po tem soditi tudi o njegovem zdravju. Saj je gotovo resnica, da je snaga pol zdravja, kar potrjuje znanost in izkušnja. Vselej, seveda, snaga ni odvisna od mila in si je posamezen človek ne more zagotoviti; tako n. pr. v rudokopih, delavnicah, tovarnah in v večjih mestih, kjer je zrak okužen. Toda na deželi, kjer vlada čist, svež zrak, je pa le od ljudi odvisno, da si zagotove zdravje, v kolikor je od snage odvisno. Izvzeti so le kraji, kjer nimajo tekoče vode.

V naših kmečkih domovih le prevečkrat najdemo nesnago in zatočnost. Radi priznavamo, da navadna kmečka gospodinja, ki si ne more najeti dekle ali delavk, da bi ji pomagale in mora povsod sama biti: na polju, v hlevu in v hiši, res ne najde časa za natančno vsakdanje pospravljanje. Toda vsaj vsak teden enkrat bi moralo vsako kmečko stanovanje biti temeljito posnaženo, tla ne samo pometa, marveč tudi pomita. Dolžnost vse družine je, da gre pri tem gospodinj na roko in tudi gospodarju ne bo krona z glave padla, ako en dan v tednu namestu že-

ne kaj opravi, bodisi v hlevu ali na polju. Saj se gre za zdravje in ugodnost vse družine in gospodinja sama se ne more raztrgati.

Toliko časa pa mora gospodinja vsak dan najti, da odpre zgodaj v jutru okna in vrata in prezrača sobo in postelje, predno so še poravnane in zagrnjene. Obenem naj vsaj nekoliko pomeže in pospravi. Nikoli se ne sme v sobi puščati stvari, ki izpuhtevajo slab duh ali mokroto. Zlasti naj se skozi noč ne pušča v spalnici mokrih ali potnih čevljev in nogavic. Možki bi se morali odvaditi kajenja v sobi in pljuvanja po tleh. Sploh bi bilo možkim želiti malo več smisla za snago in obzirnosti nasproti ženskim udom družine. Potem bi marsikatera gospodinja ali dekle imela več veselja do snaženja in pospravljanja po hiši.

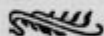
Skrbeti pa moramo tudi za telesno snago. Gotovo je že vsak opazil, kako prijetno se človek počuti, ko se je dobro umil ali skopal. Še celo tedaj, če se le preoblečemo v čisto perilo, čutimo neko ugodnost in lahkoto. To je čisto naravno. Naša koža je luknjičasta; skozi njo se odstranjujejo nezdrave snovi, skozi njo pa prihaja tudi zrak do krvi. Oboje je za zdravje velikega pomena in nujna potreba; zato je človek nekako težak in boan, ako koža vsled nesnage ne more vršiti svoje naloge. Kdor le more, naj se vsak dan koplje ali pa se vsaj vsega umije. Zlasti važno in potrebno je to za otroke in ženske, pri katerih marsikatera bolezen izhaja naravnost iz malomarnosti v telesni snagi. Res je, da za tako snago na kmetih ni vselej prave priložnosti, a kadar se gre za zdravje, se morajo premagati vse ovire. Ravno tako potrebno je, da čim večkrat menjamo perilo; najbolje vsak dan, če ne pa vsaj dvakrat na teden. Nekatere ženske imajo v tem oziru neko prazno vero, kakor da bi ne bilo vselej koristno, obleči sveže perilo. To pa je velika zmeta in neumnost. Bodi še enkrat povedano, da je ravno za ženske največja snaga nujno potrebna. Ne spimo nobenkrat v tisti srajci, ki smo jo imeli čez dan, marveč imejmo ponoči vedno drugo srajco. Istotako menjajmo pogostokrat posteljno perilo.

Prav nevaren raznašalec boleznih so nohti; pa ne zato, ker bi bili sami na sebi strupeni, kakor to mnogi mislijo, marveč zato, ker se za njimi nabira različna nesnaga. Marsikdo si je že z umazanimi nohti zastrupil kri, da je umrl, ali pa si vsaj nakopal gnojne rane. Pa tudi razne nalezljive bolezni se lahko tako preneso. Najbolje je nohte vsak teden porezati, kar velja zlasti za otroke.

Veliko pažnje na snago je treba tudi v kuhinji. Kolikokrat ljudje zbole vsled nesnažne kuhinjske posode, žlic in vilic, zlasti ako je posoda bakrena ali iz druge take kovine. Taka posoda in naminno orodje mora biti vedno jako čisto pomito. Železna posoda, ki se ji je na notranji strani začela kručiti glazura, naj se nikakor več ne uporablja, zlasti ne za kuhanje zelenjave. — Nevarna je v kuhinji čebula, s katero si človek lahko zastrupi želodec. Čebule ne smemo nikoli olupljene ali

narezane na prostem zraku pustiti. Najbolje je sploh, vedno le nenačeto čebuljo riniti, ako pa ni drugače, pa načeto čebulo spravimo v dobro zaprto stekleno posodo. — Ravnotako se bojmo muh in spravimo pred njimi vse jestvine na varno. Ta grda golazen vse obleže in je nevarna prenašalka bolezni. — Zdravju jako škodljivo je nesnažno ali pokvarjeno mleko, oziroma mleko od bolnih krav. Mleka nikoli ne pustimo dlje časa v hlevu; hranimo ga na zračnem, hladnem prostoru, mlečno posodo pa pomivajmo s sodo. Sploh mora pri pripravi jedil vladati največja natančnost, saj se dandanes to zahteva že za živinsko krmo.

Silno važna so za preprečenje bolezni razkuževalna ali desinfekcijska sredstva, katerim gre velik del zasluge, da se dandanes vedno manj razširjajo nekatere kužne bolezni. Kužne bolezni namreč povzročajo male nevidne glivice, ki se lahko povsodi razneso, razkuževalna sredstva pa te glivice umore, da postanejo neškodljive. Izmed teh sredstev je za splošno rabo najbolj pripraven lizol, ki bi naj ne manjkal v nobeni hiši. Zlasti kjer imajo jetičnega bolnika ali kako drugo nalezljivo bolezen, bi morali vedno lizol imeti. V lizolu bi se morala prati vsa posoda, ki jo rabi bolnik, njegovo perilo in sploh vse, kar pride z njim v dotiko. V lizolu bi si moral umivati roke tudi tisti, ki bolniku streže, pa tudi kljuge pri vratih itd. bi se morale večkrat z lizolom oprati. Lizol naj bi se vporabljal za snaženje v uradih, šolah, cerkvah itd. Čimbolj bo razširjena raba razkuževalnih sredstev, tem manj bo bolezni.

Pomagati si moraš znati.

Pravijo, da je tista kuharica najboljša, ki zna iz malega in slabega dobro narediti, to se pravi tista, ki si zna pomagati. Ako imaš vse pri rokah, karkoli želiš in potrebuješ, pač ni posebna umetnost, napraviti dobro kosilo; ako pa takorekoč ničesar nimaš pripravljenega, je pa stvar drugačna. Tedaj si moraš znati pomagati. Zlasti na deželi se mnogokrat zgodi, da gospodinja ob času nenadnega obiska, bolezni ali ob kaki drugi posebni priliki, ne ve, kako naj napravi dobro kosilo. Mesarja ni blizo ali pa ima slabo, ničvredno meso. Kaj tedaj? Nič hudega, samo da imaš piščanca ali mlado kokoš, pa kako solato. Kosilo bo izvrstno, in če vas ni veliko, tudi še večerja. Recept te kuharske čarovnije je ta-le:

Zakolji in osnaži lepega piščanca ali kokoš. To pa ne stori tako kakor konjač, marveč lepo snažno in lično. Pri odpiranju trupa pazi, da ne prerežeš droba ali golžuna. Predno odrežeš golžun, ga spozdaj z nitjo podveži in nad nitjo odreži, da se vsebina želodca ne bo razlila po mesu. Istotako pazi, da ne raztrgaš droba. Ko je vse očiščeno in oprano v mrzli vodi, odberi želodec, jetra in srce, odreži nogi (kremplje) natančno po členu, istotako glavo in vrat ter peruti do prvega člena in deni vse to v lonec za juho. Priloži zraven še peteršilja, zelene, korenja, kolera-

be, majarona in paradiznice — sploh kar imaš juhine zelenjave pri rokah, zalij z mrzlo vodo in pristavi k ognju. Ostalo meso pa nasoli in speci. Če sta samo dve osebi na kosilu, pustiš lahko polovico mesa za večerjo, bodisi da ga zvečer spečeš ali pa napraviš goljaž, obaro itd. Ko je juha dobre pol ure vrela, napravi svetlo prežganje na masti ali maslu, zalij z nekoliko mrzle vode da se razpusti in stres v juho, ki naj na to vsaj še četrt ure vre. Predno daš juho na mizo, poberi z nje mast, precedi jo in deni vanjo drob in sploh meso, ki se je kuhalo v njej. Ako si juho skrbno pripravila, bo gotovo prav izvrstna in bo vsakemu ugajala. Lahko pa napraviš juho tudi tako: Deni k juhini zelenjavi v lonec le kremplje, ki jih preseči, vrati z glavo in peroti ter kuhaj dobre tri četrt ure. Potem razbela masti ali masla, deni zraven drobno sesekane čebule, ki pa ne sme postati rmena in nato zrezan drob: želodec, jetra in srce. Mešaj, da se ti ne prežge, in ko se nekoliko zduši, stres notri zbranega in opranega riža in sicer za vsako osebo dobro pest. To mešaj toliko časa, da riž popije mast in če jo je preveč, jo odcedi; nato zalij riž s precejeno juho in pusti da se vrenje. Juha sme biti precej gosta, pazi le, da se ti riž ne prekuha. Tudi ta juha je zelo okusna, a za bolnike je boljša prva. (Za težko bolne mora biti juha brez zelenjave, zato pa je treba več mesa.) K pečenemu mesu daj kakoršnekoli solate ali kuhanega sadja.

Če opoldne ni ostalo nič čiste juhe za večerjo, potem kuhaj juhino zelenjavo s toliko vode, kolikor jo rabiš, da zaliješ goljaž ali obaro. Če imaš dovolj paradiznic na razpolago lahko napraviš s to juho tudi »rižoto«, ki se mu bo komaj poznalo, da ni zalit s pravo juho. Okusen bo, če dušiš z mesom vred par pesti zelene-ga graha.

Povest o zvesti kraljici.

(Prósto po Odiseji.)

Davno pred Kristusom sta živeela na otoku Itaki grški kralj Odisej in njegova žena-kraljica Penelopa. Odisej ni bil kralj le po rodu, marveč tudi po duhu in srcu: bil je najrazumnejši in najpogumnejši mož v deželi, slaven in spoštovan tudi pri sosednjih grških rodovih. Svoje podložnike je vladal pravično in modro in bil oče celo svojim sužnjem. Skrbno je vodil svoje gospodarstvo in imel velike črede najlepše govedi, koz, ovac in prešičev. Prebival je v prelepí palači iz belega marmorja, kjer je cvetela sreča, obilnost in mir.

Penelopa mu je bila vredna družica po duhu in srcu, sloveča daleč okrog po svojem nenavadnem razumu in lepoti. Čista ljubezen ju je družila in bila sta ene misli in enega srca. Res, nič lepšega ni bilo v deželi, ko življenje kralja in kraljice, ki sta v vzajemni ljubezni mirno in složno vladala domu in ljudstvu.

Ko se jima je rodil lep in krepak deček, je bila njuna sreča popolna. Da, prevelika je bila ta sreča za solzno dolino! Kakor nevoščljiv sovražnik izza zasede

je prišla nesreča. Nastala je vojna v daljni deželi in z drugimi grškimi knezi je moral tudi Odisej v boj za čast domovine.

Noč in dan je jokala nesrečna mlada kraljica, ko se je ljubljeni mož s svojimi junaki pripravljaj na pot. Iz skrinj je poiskala najmehkejše perilo in dragoceno, z zlatom vezeno obleko, ki jo je sama izdelala za svojega moža, in skrbno mislila na vse, s čemer bi mogla kralju olajšati potovanje. Težko je bilo slovo, saj je morje tako globoko in v boju smrt tako blizo! A ona dva sta še v cvetu svojih let, v cvetu najslajše sreče! Pa kaj za to — junak sme poznati le eno: čast domovine.

* * *

Strah in up sta odslej vladala v kraljevi palači. Iz dneva v noč in iz noči v dan je kraljica vpraševala svoje srce: »Ali je zdrav, ali se vrne?« Živela je tiho in skromno v svojih sobanah, vzgajala skrbno malega sinka in s svojimi petdeseterimi deklami skrbela za gospodinjstvo. Vsakega tučca, pa naj je bil tudi reven berač, je gostoljubno sprejela pod streho in zvesto izpraševala po bojnih vesteh; ali ne bo vojna kmalu končana in kdo izmed grških poveljnikov je že našel grob v tuji zemlji. Tako so minevali meseci in leta, a Grkov ni bilo domu. Pod zidovi Troje so čakali zmage in junaško amirali v bojih. Medtem pa je v domovini doraščal nov rod, ki je hlepel po moči in vladi odsotnih prvakov in želel, da bi se ne povrnili. Zapuščene žene in kneginje so pozabljale na svoje može in se udale drugim. Penelopino čisto srce pa pozna le eno željo: da bi se skoro vrnil ljubljeni Odisej.

Telemah, sin Penelopin, je že zrasel v čvrstega dečka, ko so se jeli vračati trojanski junaki. Z materjo sta čakala očeta in željno obračala svoje oči k vhodu palače, da-li ne vstopi zdaj zdaj. Toda Odiseja ni bilo in nihče ni vedel povedati, kaj se je z njim zgodilo. Po vojni so šli vojskovodje vsak svoj pot po morju. Morša ga je zanesel viliar na sovražne bregove in so ga ubili divjaki, ali pa se je njegova ladja razbila ob morskih pečinah — kdo bi vedel povedati! Nesrečna kraljica, kje boš našla pokoj svojemu srcu? Ne izprašaj potnikov, ki že vedo za tvojo bolečino in izkoriščajo tvoje gostoljubje, pripoveda oč ti o izgubljenem kralju, kako so ga videli tu ali tam, ali čuli o njem pripovedovati. V resnici ga nihče ni videl. Zbiraj moči svojega srca, zakaj čakajo te hude izkušnje.

Sedemnajst let je minulo, odkar je kralj Odisej zapustil Itako. Plemiški sinovi so zrasli v može in se začeli ozirati na osamelo kraljico. Žalost in solze niso uničile njene lepote; njena čistost in resna modrost pa jo je delala nad vse priključljivo.

Sešli so se tedaj domači plemiči in knežji sinovi sosednih otokov in rekli med sabo: »Čemu naj samuje lepa in modra kraljica in čaka še dalje na kralja, kate-rega kosti se gotovo že davno bežijo na solncu v puščavi, ali pa je postal plen morskim ribam. Mi vsi jo želimo za ženo, a le eden, seveda, jo more dobiti. Vzemi-

mo torej darov in pojdimo z njimi pred njeno obličje: izbira naj sama. Kdor izmed nas ji bo najbolj všeč, ta bodi njen mož, a ostali se vrnemo vsak na svoj dom.«

Prijazno je sprejela kraljica postavne junake, boječ se njihove jeze. Toda prosila jih je, naj je ne silijo k odločitvi; premisliti mora in prevdariti, kdo izmed njih bi bil najbolj vreden njene ljubezni. V svojem srcu pa je razmišljala, kako bi se jih rešila, ali jih vsaj zadržala.

Prešerno so se knezi posedli za mizo v prekrasni dvorani. Ej, lep je dom Odisejev, številne in mastne so črede na njegovih pristavah, a v kleti je polno zlahtnega vina! Gorje ti, osiroteli dom! Tvoj gospodar blodi po morju in tujem svetu, v tebi pa so se razpasli trotje, ko volkovi med čredo ovac, ki je izgubila pastirja.

Dan za dnevom so prihajali knezi snubit kraljico, jedli meso kraljeve živine s kruhom kraljevih žitnic in pili vino iz kraljevih trt. Najeli so darovitega pevcu, da jim je brenkal na harfo in pel pesmi vesele in junaške. Kratkočasili so se z vajo v orožju in igro. Tako je čas hitro potekal in praznile so se kraljeve shrambe. Med deklami in hlapci je pojemala poštenost in zvestoba, saj so gospodarili v hiši volkovi. Kraljici je krvavelo srce; prejkotala je cele noči in si ni vedela pomagati. Neprestano je žalovala za dragim kraljem. Pogled na sina ji je bil strašen. Na njegovem plemenitem obrazu, v njegovih lepih očeh je ležala globoka žalost in pritajen srd. Saj so nesramni snubači hišo njegovega očeta onečaščali in zapravljali njegovo premoženje. Njegove misli so bile vedno le pri očetu, katerega niti poznal ni, a o katerem mu je mati in zvesta družinčad toliko slavnega pripovedovala. O, da bi prišel nazaj in se zmasševal nad nesramnimi snubci! Z lokom in sulico v roki bi mu stopil ob stran in se boril kakor lev, da se opere čast domačega krova!

Tretje leto že so veseljačili snubci v kraljevi palači in vedno glasneje zahtevali od Penelope, da se odloči in izbere moža. Nesrečna žena ni vedela, kaj naj stori. Tedaj se domisli dvorane in ogovori snubce:

»Vi mladi možje, ki me želite za ženo po smrti plemenitega kralja, poslušajte moj glas! Potrpite z možitvijo le še toliko časa, da dokončam plašč, ki je namenjen za mrliško obleko Laerta, junaškemu očetu pokojnega kralja. Nesrečni stavec se je iz žalosti nad izgubo dragega sina podal na samotno pristavo, kjer se ne koplje in ne mazili, kakor se knezu spodobi, marveč tužen in mrk pohaja po vrtu in s svojimi starimi rokami obdeluje zemljo ko zadnji hlapec. Ne privošči si ne počitka ne obilnosti, klicoč edinole smrti. Dolgo torej ne bo in moja dolžnost je, da mu stekem plašč za v zemljo, da ne bi kdaj grške žene reklo o meni, da sem ga spravila v grob brez obleke — njega, ki je vladal nekdanj obsežno kraljestvo.«

Te besede so ganile srca mladih knezov. Pustili so jo v miru in čakali. Ona

pa je tkala čez dan obširno tkanino, a v noči, ko so snubci odšli in pospala družina, je razdejala zopet, kar je podnevu naredila. Tako so minevali tedni in meseci, ko je nekega dne nezvesta dekla izdala kraljico. Nesramnica je povedala enemu izmed snubcev, ki je z njim onečaščala hišo, kaj dela kraljica ponoči. Drugo noč so jo sami zalotili pri delu.

Tedaj je Telemah sklical prvake na zbor in zahteval, da odkličejo svoje sinove domov, da ne bodo zapravljali njegovega premoženja in mu onečaščali hiše. Oni pa so kričali nanj in mu očitali zvijačnost matere, ki da vodi za nos njih plemenite sinove. Novzoči so bili tudi snubci in so se zakleli, da ne zapuste prej kraljeve palače, dokler si Penelopa izmed njih ne izvoli moža. Tedaj pravi modri mladenič Telemah:

»Dobro tedaj, svitli snubači! Ne govorim dalje o tem in vas ne prošim.— Bog in ljudje vidijo, kaj se v moji hiši godi. Toda dajte mi čvrsto ladjo in dvajset spremeljevalcev, da premerim morje in se podam v Sparto in Pil vprašat po svojem očetu. Ako je živ, potem potrpi, naj se mi karkoli zgodi; ako pa zvem, da je mrtev, pridem hitro domov, da napravim za njim spodobno mrtvaščino, mater pa dam enemu izmed vas v zakon.«

Toda prvaki in njih sinovi so se bali, da si gre v Sparto in Pil le pomoči iskat proti njim in mu niso hoteli dati ne ladje ne spremeljevalcev. A nek star prijatelj njegovega očeta mu je oboje preskrbel in Telemah se je odpeljal po morju. Tega so se snubci prestrašili in sklenili, da mu pojdejo, ko se bo vračal, z ladjami nasproti, da ga umore. Ko so snovali ta črni naklep, jih je čul Medon, zvesti klicar, in hitel obvestiti kraljico. Penelopi je zastalo srce od strahu in solze so ji zalile oči. Dolgo ne more spregovoriti besede. Potem pravi:

»Povej mi, klicar, zakaj pa je vendar moj sin šel na morje, v smrtno nevarnost?«

»O kraljica, tega ne vem. Morda je dobil povelje z neba, ali pa ga je gnalo lastno srce, da v Sparti in Pilu poizveduje za svojim očetom. Saj so se tamošnji junaki izpred Troje že davno vrnili domov in bi morda vedeli kaj o nesmrtnem Odiseju.«

Dalje ni mogel pošteno Medon in je bežal iz sobe. Penelopa pa se je v silni boli vrgla na tla in britko plakala. Okolo nje so se zbrale zveste dekline in z njo vred glasno jokale.

»O, drage!«, je tožila Penelopa, »najnesrečnejša izmed žen je vaša kraljica. Ni bilo dovolj, da sem izgubila junaškega soproga, ki je prekašal može daleč okrog s svojo krepostjo in možko lepoto! Sedaj sem neslavno izgubila še sina, ki ni zapustil potomcev. Toda povejte, nesrečna dekleta, zakaj mi niste povedale, ko se je pripravljaj na pot? Ah, pokličite mi mojega starega zvestega slugo, da ga pošljem k Laertu. Morda bo stavec vedel za svet in bo šel ljudstvo svariti, naj ne uniči njegove krvi in ne oropa prestola.«

Tedaj se vrže pred njo dobra stara duša ključarica Evrikleja:

»Ljubljena hči! umori me z mrzlim bodalom, ali pa me pusti živeti — vse ti po pravici povem! Vedela sem za naklep Telemahov; dala sem mu jedi in vina na pot in vse, kar je zahteval. Toda priseči sem morala, da ti njegove poti ne izdam pred dvanajstimi dnevi, razven, če zveš za njegov odhod od druge strani in si z žalostjo škodiš na zdravju. Pojdi tedaj, draga kraljica, s svojimi deklami v gornje prostore; umij si mili obraz in posuši solze, da ti ne skalijo prijaznih oči. Moli potem za svojega sina vroče in silno — tvoja molitev ne bode zaman, na to se zanesi. Toda nesrečnega starca Laerta še bolj ne raztuži: dovolj ima nositi že zdaj njegovo bedno srce. Upaj v večno pravico, da njegov zarod ne bo še zamrl in ne bodo drugi gospodovali v tej lepi palači.«

Tako je tolažila kraljico, ki je rada slušala njen svet. V dvorani pa so se pripravljali snubači, da gredo nasproti Telemahu in ga umore. Toda njemu je bil v sanjah razodet njih naklep in zato se je po drugi poti vrnil na domači otok. Na samotnem kraju je stopil na suho in se podal na eno svojih pristav. Njegova mati pa je med tem molila in se ni pritaknila ne jedi ne pijače.

Na pristavi je našel Telemah svojega zvestega hlapca Evmeja, ko je ravno stregel revnemu beraču z jedjo in pijačo. Ko ga Evmej zagleda, mu pade posoda iz rok od veselega začudenja. Potem mu skoči nasproti in ga s solzami poljublja:

»Ali si ti, moj ljubi, dragi Telemah, moj knez in gospod? Ah, pridi vendar, vsedi se, da se nagledam te, mili moj sin! Saj sem obupal, da bi te videl še kdaj, ko si zapustil Itako.«

»Naj ti bo, očka, saj sem radi tebe prišel. Toda povej mi predvsem, ali je še moja mati doma, ali pa si je že izvolila moža in je sedaj dom Odisejev mrkelj in tih?«

»Tvoja mati, o knez, še vedno vstraja v palači in trpi, zvesta duša! Dnevi ji ginejo v tožbah in noči prejoka. Toda pridi v izbo, moj Telemah, pa si počij.«

Neznani berač hitro vstane od mize, da bi dal prostor mladeniču. Ta ga pa prijazno zavrne:

»Sedi, tujec; v svoji hiši bomo pač našli prostora za vse tri.«

Ko so se vsi trije složno okrepčali pri eni mizi, je hlapec Evmej jel praviti mnogo slavnega o kralju Odiseju. Potem je govor nanesel na snubce in njih nesramno početje v kraljevi palači, o stiski kraljice.

»Naj bo kakorkoli,« je končal pogovor Telemah, »vse je v božjih rokah! Morda pa se že bliža osveta, kdo ve! Ti pa, Evmej, si hitro priveži podplate in nesi moji materi sporočilo, da sem se vrnil živ in zdrav s pota. A pazi, da te nihče drugi ne sliši, kajti mnogi mi strežejo po življenju.«

(Konec prihodnjic.)